

II RIIGIKOGU

6. istungjärk. **Protokoll nr. 159 (35).** 1924. a.

II Riigikogu koosolek 20. novembril
1924. a. kell 10 homm.

Kokku on tulnud 86 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **Fr. Akel**, rahaminister **O. Strandman**, põllutöominister **A. Kerem**, siseminister **Th. Rõuk**, wälisminister **K. R. Pusta**, sõjaminister **H. Kurwits**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, haridusminister **H. B. Rahamägi**.

P ä e w a k o r d:

1. L. Johanson'i küsimine põllutöoministrile riigimõisate põllutöolistega sõlmitud töölepingutes ülesütlemise tähtaja märkimata jätmise kohta.

2. L. Johanson'i küsimine Wabariigi Walitsusele riigipäralt olewate sinelite ja teiste kanderiiete wäljaweo ning puudustkannatajatele jagamise kohta.

3. O. Köster'i ja R. Penno küsimine põllutöoministrile riigirentnikuult nõutawa hoonete rendi asjas.

4. Wabariigi Walitsuse wastamine L. Johanson'i, J. Woiman'i ja A. Womm'i arupärimise peale Haaslawa walla algkoolile lubatud Tuigo mõisa hoonete ärawõtmise kohta.

5. Wabariigi Walitsuse wastamine J. Piiskar'i, P. Schütz'i, O. Gustawson'i ja E. Jonas'e arupärimise peale Laatre „Tsirgulinna“ elanikkudele ehituskruntide mitterwäljaandmise asjus.

6. Wabariigi Walitsuse wastamine O. Gustawson'i, K. Saawo ja E. Peterson'i arupärimise peale Hiiu-Kõrgesaare Lauka-Isabella asunduse karjamaa küsimuse kohta.

7. Wabariigi Walitsuse wastamine L. Johanson'i, P. Schütz'i ja J. Woiman'i arupärimise peale Jõgeweste wallas wäikemaarentnikkudel eluasemete eest kõrge rendi wõtmise ja neilt eluasemete-pidajailt heinamaade ärawõtmise kohta.

8. Riigiasutuste töö koondamise seaduse täiendamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

9. Walga linna administratiiv-piirkonna laiendamise seadus — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

10. Seadus eraadwokaatide kohta — redaktsiooni komisjoni ettepanek.

11. Seadus eelkrediidi awamise kohta sõjaministeeriumile — rahaasjanduse komisjoni ettepanek.

12. Eesti wabariigi ja nõukogude sotsialistlikkude wabariikide liidu wahel sõlmitud posti, telegraafi ja raadiotelegraafi ning telefoni konwentsioonide ja rahaliste posttransfertide wahetuse kokkuleppe kinnitamise seadus — III lugemisel.

13. Weneaegiste pensionäride toetamise seaduse täiendamisseadus — III lugemisel.

14. Kaubandus-tööstuskoja seadus — II lugemisel.

15. Kaubandus-tööstuskoja elluwii-mise seadus — II lugemisel.

16. Hoolekandeseadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab abiesimees **L. Raudkepp**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Wain**.

Koosolek algab kell 10.15 min.

1. Päewakorra Juhataja **L. Raud-täiendamine. kepp:** Awan Riigikogu koosoleku. Kirjalikult on rkl. Woiman'i poolt päewakorra kohta ettepanek tehtud — wõtta 14-daks päewakorra-punktiks hoolekandeseadus, see on pärast weneaegiste pensionäride toetamise seaduse täiendamisseadust.

A. Anderkopp (tõer), kohalt: Teen ettepaneku wõtta 11-es päewakorra-punkt, — seadus eelkrediitide awamise kohta sõjaministeeriumile, — teiseks päewakorra-punktiks, kuna teada on, et ülekulutamised palgakrediitides ette on tulnud, summad puuduwad palgamaksmiseks, kuna aga tähtaeg palgamaksmisteks käes on.

Juhataja **L. Raudkepp:** Siis on ettepanek tehtud Wene- ja Balti-Saksa erakonna Riigikogu rühmade poolt, wõtta esimeseks päewakorra-punktiks komisjonide täiendawad walimised.

Hääletamisele tuleb rkl. Woiman'i ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtawana mausega on ettepanek

wastu wõetud. Hääletamisele tuleb ettepanek, wõtta esimeseks punktiks komisjonide täiendawad walimised. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Hääletamisele tuleb rkl. Anderkopp'i ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud ja ühes seega päewakord täiendustega kindlaks määratud.

Enne päewakorra juurde asumist on sõna sekretäiril teadaandmiseks.

2. Teadaandmine Sekretäär J. terwituste-grammi kohta. **Wain:** Riigikogule on tulnud terwituste-gramm Elwa ümbruskonna rahwa poolt Elwa algkooli awamise puhul.

3. M. Laarman'i sönawõtmine isiklikus asjas. **M. Laarman** (põl.): Lugupeetud rahwasaadikud! Ajaleht „Waba Maas“ nr. 256 sel aastal ilmus kirjatükk pealkirja all: „Milleks ka Riigikogu liikme nimi kõlbab“, milles minu kohta ebaõiged andmed tuakse. Olen sunnitud siinkohal nimetatud teadet õiendama.

Sündmus, millest selles teates kõne, oli järgmine: Käesolewa aasta algul teedeministeriumi eelarwe alamkomisjonist selle liikmena osa wõttes kaewati kitsarööpalise raudtee eelarwe arutamise puhul, et kitsarööpalisel altkäemaksu wõtmine laialt sisse juurdunud ja et mitmes jaamas ilma selle maksuta raske asju ajada. Sellekordne teedeminister ja tema abi awaldasid, et nemadki sellest wäärnähtusest teawad, kuid wõimetud olla tema wastu wõitlema, kuna andmeid ette ei toodawat, mille põhjal süüdlasi saaks wastutusele wõtta. Palusid selleks kaasa aidata, et sarnased wäärnähtused kitsarööpalisel nüüd, kus see riigi tee, ära saaks kaotatud.

Mitte kaua pärast seda koosolekut — 14. märtsil, — tuli mul Pärnu sõita. Riigikogu koosolekul awaldas mulle rühma-kaaslane, et temal sadamajaamast kupee lubatud hoida, milles ka mina teiste hulgas ligi wõida sõita.

Mul olid mitmed juhtumised tuttawate kaudu teada, et kupee lubamisel sadamajaama ülema poolt suuremat tähendust ei ole, kuna lubatud koht mingi-

sugustel põhjustel teistele antakse ja wiimasel silmapilgul jaama tõtates ilma kohata tuli jääda, isegi püstjalul 16-tunnist teekonda ette wõtta.

Ka sel korral kordus samane lugu: Lubatud kupeed minu kaaslasele ei antud, kuigi jaama korrapidaja ametnik selle tellimist tõendas: jaamaülem olla asja teisiti korraldanud.

Elarwe alamkomisjonis wahetatud mõtteid meelde tuletades olin huwitatud, kellele ja mis põhjusel minu seltsilisele lubatud koht ära antud. Palusin asja kohta jaamaülem Kirsipuu'lt seletust ja kupee tellimise raamatut vaatamiseks.

Pean tähendama, et alamkomisjoni liigetele igalpool ametkondades samaste soowide korral wastu on tulnud, seletusi on antud jne. (A. Anderkopp, tõer.: Õigust neil nõuda ei ole!) Mina ei waidle selle wastu, kuid seletust oleks siiski wõidud anda.

See on ka wäga arusaadaw, kuna selle läbi mitmesugused küsimused selginewad ja kahtlused kaowad.

Teisiti aga siin. Jaamaülem Kirsipuu ei andnud mingit seletust, miks lubatud koht teistele antud, tellimise raamatu näitamisest rääkimata, selle wastu puistas ta minu üle haawawate sõnadega.

Arwasin enda kohuseks Tallinna-Pärnu kitsarööpalise raudtee ülemat inseneeri Raudsepp'a asjast informeerida ja Tallinna sadamajaama ülema sündsuseta ülesastumisest reisijate wastu tema ametkoste täitmisel teatada, asja korraldamist härra Raudsepp'a hooleks jättes.

Olin wäga üllatatud, kui mõne päewa pärast aga ajaleht „Waba Maa“ nr. 65 nimetatud sündmust täiesti wastupidiselt oli kirjeldanud ja Tallinna sadamajaama ülemast wäga kannataja teinud, kes ilmsüütalt minu käes kannatama pidawat.

Kuna jaamaülem Kirsipuu mõni aeg pärast seda end haawawate sõnade pärast minu ees wabandas — tal olla sel päewal palju pahandusi olnud, sellepärast ärritatud olekus, pean tähendama, et ta sagedasti wäga ärritatud olekus on, — ja „Waba Maa's“ ilmunud minu kohta käiwat eksiteadet õiendada lubas, arwasin asja lõpetatuks, kuigi Kirsipuu mulle pärast „Waba Maa“ toimetuse kirja näitas, milles selgus, et toimetuse on keeldunud tema õiendust wastu wõtmast. (A. Anderkopp, tõer.: Mis temal õien-

dada on, kui teised inimesed seda tõendawad!

Kuna „Waba Maa“ nr. 256-as selle asja uuesti on oma lugejate ette kandnud ja sinna weel uusi asjaolusid ligi lisanud, siis arwan tarwilikuks siinkohal teatada, et need tõeoludele ei wasta, ja minul Tallinna sadamajaama ülemaga pärast seda, kui tema kewadel ennast minu ees wabandas, mingisuguseid kokkupuutumisi olnud ei ole, eriti ei ole mul mõttesegi tulnud, ei tema ega ka teiste „ametnikkude peale mingisugust surwet awaldada“, neid „lahti kangutada jne.“ Selleks puudub mul tahtmine ja wõim. Teatud korral täitsin ainult oma kodaniku kohust. Sündmus oli sarnane, nagu praegu seletasin, kõik muu on „Waba Maa“ kirjasaatja väljamõeldus. (A. A n d e r k o p p, tõer.: Ei ole!)

Lisan siia juurde, et „Waba Maa“ waremaltki minu kohta teateid on sisaldanud, mis otsast otsani välja mõeldud. (A. A n d e r k o p p, tõer.: Ei ole õigel)

4. Kommisjonide Juhataja L. täiendawad wabilised. Raudkepp: Ettepanek on tehtud Wene ja Balti-Saksa erakonna Riigikogu rühmade poolt, walida üüriseaduse komisjoni, kuhu nad oma esitajat weel saatnud ei ole, rkl. Baranin. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rkl. Baranin üüriseaduse komisjoni liikmeks walitud.

5. Seadus eelkrediidi awamise kohta sõjaministeeriumile — I lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja J. Holberg: Lugupeetud rahwaesitajad!

Teile on see seaduseelnõu kätte saadetud, kus pikemalt seletuskirjas ära näidatakse need põhjused, mispärast sõjaministeerium oli sunnitud esinema käesolewa seaduseelnõuga. Käesolewa seadusega tahetakse awada sõjaministeeriumile eelkrediiti 12.500.000 marga suuruses tulewase lisaelarwe arwel, nimelt, et see summa läheks ka lisaelarwesse. Niisugune rutuline eelkrediitide awamise seaduseelnõu on tingitud sellest, et läinud aastal selleaegne sõjaminister, enne kui koosseisud kokku tõmmati, tõmbas teatud summa maha ja kirjutas ette, et sõjaministeeriumi eelarwe ei

wõi sugugi suurem olla. Pärast aga selgus, et kui tahetakse, et sõjawägi teguwõimeline oleks, siis ei ole wõimalik koosseise vähendada sel määral, nagu sõjaministri poolt ette kirjutati, waid koosseise tuli suurendada, inimesi rohkem ametisse wõtta, milleläbi ka suuremad väljaminekud tekkisid, ja selle tagajärjel tuli välja, et neist summadest, mis ette nähtud, ei jätkunud. Palgad on maksmata detsembri- ja osalt nowembrikuu eest, nowembrikuu eest saab maksta ainult 17.200.000, kuna aga 12.500.000 puudu jääb. Arwestades sellega, et lisaelarwe ei jõuaks selleks ajaks Riigikogusse ja Riigikogu ei suuda seda wastu wõtta, on Wabariigi Walitsus esinenud käesolewa seaduseelnõuga, et wõimaldada sõjaministeeriumile nowembrikuu palgad täies ulatuses välja maksta.

Teen ettepaneku käesolew seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta.

J. Laidoner (põl.): Lugupeetud rahwasaadikud! Käesolew seaduseelnõu on iseenesest õige lühikene, aga siiski on tema sisu ja ulatus palju suurem, kui see summa, mis siin üles wõetud. Mina juhiksin tähelepanu selle peale, et see ei ole sugugi normaal, et sõjaministeeriumi tarwis lisakrediite korralises eelarwes nõutakse, sest niisugune lisakrediitide nõudmine sünnitab ärewust väljaspool riiki, teiseks niisugune lisakrediitide nõudmine wõib kahtlust awaldada; teised riigid ja meie naabrid wõiwad wäga hästi sellest, kui nad asjatundjad on, välja lugeda seda, mis ja kus meil sõjaministeeriumis rebeneb. Käesolew eelkrediidi awamise seaduseelnõu näitab, et meil sõjaministeeriumis järjekindlus puudub. Wabariigi Walitsus poolt esitatud seletuskirjas on tähendatud, et puudujääk palkade arwel teeb välja 48½ miljonit. Mis see tähendab? On siin siis niisugune suur wiga kalkulatsioonis tehtud, wõi on see wiga tehtud ametkonna wõi komisjoni poolt? Igatahes mina arwan, et kumbki niisugust suurt wiga ei oleks teha tohtinud. Edasi, siin on tähendatud, et toleaeagne sõjaminister on nii ja nii palju eelarwet vähendanud. Mina tahan uskuda, et sõjaministril, kui ta sarnaselt talitas, kindlad andmed ja kawatsused olid. Mis on siis edasi? Edasi näeme: need kawatsused ei ole täide wiidud, on teisele alale mindud, on midagi muud ette wõetud, mille järele niisugune suur puudujääk, nagu siin esi-

tatud, tekkinud on. Kõik see näitab, et sõjamineisteriumis järjekindlust ei ole. Mina, kui praegune Wabariigi Walitsus ametisse astus, juhtisin tähelpanu selle peale, et Wabariigi Walitsuse selleaegses deklaratsioonis oli tähendatud, et tahtakse sõjawäe kulusid vähendada, — arwasin, et see läbi ei lähe. Mina olin pessimist sel alal ja tähendasin, et mina ei usu, nagu saaks sõjawäe kulusid vähendada, sest meie sõjawäe organisatsioon ei ole nii tugev, et praeguste olude juures wõib kulusid vähendada. Aga siiski ei olnud minul mingisugust eelarwamist, et korralise eelarwe suurendamine tuleb. Nagu kuulda, ja need kuulujutud ei tule kuskilt kaugelt, waid Riigikogu ametlikudest asutustest, — ja minule on ka kaks Riigikogu liiget, kes offitsiaal esitajad sõjanõukogus, seletanud, et sõjamineisteriumil ei ole puudus ainult palgakrediidist, waid wõlgu on ka sõidurahad ja päewarahad nelja kuu eest, weel kaugemale on mindud, pole telefoniühendust, sest telefoni eest ei ole suudetud raha ära maksta. Kujutage enesele ette, kas on see kord siis tõesti loomulik? Sarnaseid nähtusi ei tohi milgil tingimisel olla. Kui ei ole raha, siis ei tohiks ka komandeerida, aga kui on komandeeritud, siis peab kõik raha wälja maksetama. Kõik see sünnitab wäga ja wäga suurt ärewust, ja see ärewus kujuneks tulewikus weel suuremaks. Lõpuks on Wabariigi Walitsuse seletuskirjas tähendatud, et erakorralist krediiti, mis sõjamineisteriumi eelarwes ette nähtud, on ligi saja miljoni marga suuruses sulutud. See on minu arwates kõige kurwem nähtus. Tähendab, kawatsused, mis olid ette nähtud meie sõjawäe ja julgeoleku suurendamiseks ja mis Riigikogu poolt lubatud, ei ole täide wiidud. Sest mis tähendab korraline ja erakorraline eelarwe sõjamineisteriumi juures? Korraline eelarwe on selleks, et olemasolewat organisatsiooni ülewal pidada, ta ei anna otsekohe riigikaitse jõudude suurendamist. Erakorraline eelarwe on selleks, et riigikaitset suuremaks ja tugewamaks teha. See erakorraline eelarwe on vähendatud, ja summad korralisesse eelarwesse üle wiidud. Jällegi ma tähendaksin — sõjamineisteriumis puudub täielik ülewaade, täielik järjekindlus, üks sõjamineister teeb kawatsusi, teine aga wiskab need jällegi kõrwale. Ei ole suurendamist läbi wiidud, selle asemel on korralise eelarwe korras tulnud puudujääki

48 miljoni marga suuruses. Minu härrad, mina julgen tähelpanu juhtida selle peale, et meil järjekindlus puudub meie sõjawäe juhtimises ja organisatsioonis. See kõik sünnitab praegu seda ärewat meeoleolu seltskonnas meie sõjamineisteriumi wastu, mis wiimasel ajal ilmsiks tulnud. Mina isiklikult selle krediidiawamise wastu ei ole ja arwan, seda peab lubatama, aga see on hädaabinõu, hädalubamine. Niisugune kord ei ole loomulik.

A. Jõeäär (sd.): Wäga lugupeetud härrad rahwasaadikud! Tuleb kahetseda ainult seda, et neid nii wäga tarwilikka ja tõsiseid sõnu ning mõtteid, mida minu lugupeetud eelkõneleja siin awaldas, mitte tema rühmakaaslased rahaasjanduse komisjonis ette ei kandnud juba siis, kui see krediidinõudmine komisjonis arutamisel oli. Kuid mina arwan, et iga riigikodanik, kes meie riigikaitsest huwitatud on, umbes samasuguseid mõtteid peab awaldama, kui tema selle küsimuse kohta sõna wõtab. Rahaasjanduse komisjonis olin aga mina ainukene, kes sarnaseid mõtteid ette kandis. (E. Weberman, rhws.: Kas ainukene?) Jah, kahjuks jäin ainukeseks. Rahaasjanduse komisjon ei awaldanud isegi oma arwamist selle kohta, kas tema sarnast talituswiisi, nagu käesolewal korral siin ette tulnud, tulewikus kõrwaldada tahab, wõi mitte.

Ma pean täiesti ühinema sellega, mis lugupeetud eelkõneleja rkl. härra Laidoner tähendas, tahan ainult täiendawalt alla kriipsutada seda asjaolu, et meil käesolewal korral näib sõjamineisterium kujunewat mingisuguseks riigiks riigis. Tema ei arwesta isegi mitte Wabariigi Walitsuse tahtmisega, seda wähem rahwaesituse tahtmisega. Rahaasjanduse komisjonis toodi Wabariigi Walitsuse seisukoht ette walitsuse esitajate poolt ja öeldi, et Wabariigi Walitsus sõjamineisteriumi koosseisusid kinnitades on kindlasti ministeeriumi juhtiwatelt jõududelt nõudnud, et koosseisude ametisemääramisel ministeerium palgakrediitidest üle minna ei tohi. Riigikogu ei saa sõjamineisteriumi koosseisude kohta oma sõna öelda, sest eriseadusega on Wabariigi Walitsusele õigus antud nende koosseisude kindlaksmääramiseks. Riigikogu määrab eelarwe kokkuseadmisel ainult piirid ära, kui kaugele wõib minna kulumine riigikaitse huwides, kui palju rah-

wamajandus wõib selleks summasid anda, koosseisude kindlaks määramine on jäetud täiesti walitsuse hooleks, ja Wabariigi Walitsus, kui tema eelarwe esitas Riigikogule, pidi seda tegema iseenesest mõistetawalt kindlast riigikaitse kawast wälja minnes ja arwatawasti tegigi seda.

Pean tähendama, et Riigikogu sõjaministeeriumi eelarwet arutades palgakrediiti mitte ühe penni wõrra vähendanud ei ole. Kõik minu ettepanekud, mis olid sihitud selleks, et sõjaministeeriumi koosseisude vähendamise arwel paljaks nõutud krediite ainult 10% wõrra kärpida, kõik need ettepanekud lükati niihästi eelarwe-komisjoni kui ka Riigikogu enamuse poolt tagasi täiesti ühe-meelselt ja vähendati ainult mingisugune üksik ametkoht, mis paarkümmend tuhat wälja tegi. Ei wõi ometi niisugust vähendamist palgakrediidi kärpimiseks nimetada. Järelikult on andnud Riigikogu Wabariigi Walitsuse ettepanekul sõjaministeeriumile nii palju, kui seda nõuti, ja kui meie nüüd arwesse wõtame, et Riigikogu lubas kõik nõutud summad, siis on otse üllataw, et ministeeriumi palgasumma piirides tegelik puudujääk teeb wälja 48 miljonit marka. Siin peab ütleva, et asi tõepoolest korras ei ole. Milleks siis Riigikogu eelarwet üldse kinnitab, kui juba ühe ainsa paljades paragrahwi piirides ministeeriumi kulud poolesaja miljoni wõrra eelarwest suuremad on. Tähendab, siin ei ole juttu sellest, et oleks teiste ministeeriumide eeskujul püütud paljaks wäljaantawaid summasid vähendada, waid siin on talitatud hoopis wastupidid. Kuigi sõjaministeeriumis tegelikult ühel wõi teisel kohal on koosseisusid vähendatud, ma wõiksin tähendada, et on sõjaministeeriumi juures asutusi, kus tõepoolest kunni 40% koosseisusid on vähendatud ja mõnes kohas wist enamgi kui pooled lahti lastud, seda nimelt alamate teenijate arwel, sest näiteks asutustel, kus enne 7 ruumide korrashoidjat oli, on neid nüüd ainult 3, ja need kolm peawad 7 töö ära tegema, ei ole see siiski soowitawaid tagajärgi andnud. Tähendab, on küll püütud koosseisude vähendamise teed käia üksikutes kohtades, kuid teistes kohtades on selle eest jällegi rohkem wälja antud, ja kogusummas ei ole koosseisude vähendamise läbi sõjaministeeriumis mingisugust kokkuihoidmist saawutatud, sest lõpulik resul-

taat kujuneb sarnaseks, et ülekulutus palju suurem on, kui kärpimine.

Edasi peab tähendama selle äärmiselt ebasoowitawa nähtuse peale, et sõjaministeerium nähtawasti eelarwe järele summade nõudmisel ei esinenud mitte selleks, et need summad ka ära tarwitaks tõepoolest nendeks otstarbeteks, mille jaoks neid rahwaesitus lubas, waid sõjaministeerium on ka siin talitanud täiesti omapead. Kui Riigikogu leidis, et waja on meie riigikaitse otstarbekohaseks korraldamiseks summasid anda erakorralises eelarwes, ja kui meie nüüd kuuleme, et neid summasid ära tarwitatud ei ole, waid need on seal tarwitamata jäetud selleks, et neid korralisesse eelarwesse üle wiia, siis peab ütleva, et minul täielik õigus oli, kui mina eelarwe arutamise juures juhtisin tähelpanu asjaolu peale, et neid summasid nõutakse wälja küll teatawate ilusate ettekäänete all, aga mitte selleks, et neid tähendatud otstarbel ära kasutada, waid hoopis mingiks muuks. Seda tõendab ka käesolew seaduseelnõu, mida siinjuures alla kriiputada tuleb. (J. Soots, põl.: Aga ega see enne nõnda ei olnud, see on ainult nüüd nii.) Ma ei saa kahjuks mitte nii pikalt endiste aastate eelarwete juures peatada, kui seda Teile wastamiseks waja oleks, härra Soots, aga mina pean konstateerima, et enne ei nõutud üldse suuremaid summasid erakorralisteks wäljaminekuteks, waid suurem osa tarwitati ära korraliste kulude katteks, nii et erakorralisteks midagi ei jäänudki. Nüüd on aga nähtawasti arusaamisele tulnud, et waja on korralisi kulusid vähendada, aga nende arwel erakorralisi suurendada, kuid ei täideta seda, ja kurb on nii üks kui teine. Täiesti arusaadaw on, et sarnaste summade nõudmisel, kui praegune, on pandud Riigikogu niisugusesse seisukorda, et temal nende lubamistest keelduda täiesti wõimatu on, sest kui ei saa sõjawäelastele palkasid wälja maksta 20-dal kuupäewal, siis mina arwan, et teie kõik teate, mis sõjawäes sel puhul sünniks. Riigikogu on pandud sarnasesse seisukorda, et ta need summad peab lubama, aga mina ütlen. (J. Soots, põl.: Magistraal ei anna ühendust, sest telefonimaks on maksmata.) See on wäga kurb, et telefonimaks on maksmata, aga sõjaministeeriumil jätkub krediite selleks, et osta miljonite eest mingisuguseid teras-

torne, mis mõndakümnet tuhandetki väärt ei ole. Niisuguste asjade jaoks on summasid, aga tõsiste tarwete rahuldamiseks summasid ei leita. Teie sõjawägi... (J. Laidoner, põl. Mis „teie“, kas sõjawägi ainult meie on. J. Soots, põl.: Sõjawägi on Eesti rahwa oma. J. Laidoner, põl.: Sõjawägi on nii meie kui teie oma, härra Jõeäär, mis Teie räägite rumalusi. L. Johanson, sd.: Sõjawägi on meie, aga kindralid on teie.)

Juhataja **L. Raudkepp**: Palun mitte isiklikuks minna.

A. Jõeäär (sd.): Härra Laidoner lubab siin enesel tarwitada sõna „rumalus“ ja härra juhataja ei loe mitte tarwilikuks temale selle eest märkust teha. (J. Laidoner, põl.: Jah, mina arwan, et sõjawägi on terve Eesti rahwa oma.) Mina ei räägi mitte ainult Teile, härra Laidoner, vaid mina räägin kui Riigikogu liige tervele Riigikogule, Teie sõnadest teen aga siiski tarwilikud järeldused. (J. Laidoner, põl.: Olge head, selleks on Teil wabadus.) Mina ei räägi Teiega isiklikult, härra Laidoner, vaid mina awaldan oma seisukohta käesolewas küsimuses, kõneledes rahwaesitusega. Kui Teie aga arwate, et mina rumalusi räägin, siis võib olla otsustate seda enese järele.

K. Kornel (rhw.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Demokraatliku liidu nimel on mul au järgmist seletada: Asjaolud, mida eelkõnelejad käsitasid, olid liidule teada. Kuid liidu arwates on need asjad väga õrnad, ja sellepärast ei ole nende arutamiseks Riigikogu awalik koosolek sünnis koht, vaid neid tuleks arutada wastawas komisjonis.

Liit leiab, et tekkinud olukord loomulik ei ole. Kuid ühtlasi toonitab tema, et selle küsimuse algus ulatab aega, mil eelarwe Riigikogu poolt alles wastu wõtmata. Järelikult oleks wõidud tekkinud loomuwastast olukorda õigel ajal ära hoida.

Arwesse wõttes asja tõsidust, hääletab demokraatlik liit eelkrediidi lubamise poolt, olgugi, et ta tekkinud olukorda loomulikult pidada ei saa.

Juhataja **L. Raudkepp**: Faktiilseks märkuseks on sõna rkl. Martna'l.

M. Martna (sd.): Mina kuulsin, et härra kindral Laidoner ütles wahelhüüdes minu parteiseltsimehele Jõeäär'ile: „Ärge rääkige rumalusi!“ Ja mina panning tähele, et härra juhataja sel puhul wahelhüüdjale märkust mitte ei teinud.

Sõjaminister **H. Kurwits**: Austatud Riigikogu liikmed! Selle erakorralise krediidiawamise kohta oleks minul järgmist ette kanda. Muidugi, olukord ei ole praegu mitte normaalne, et siin puudujäägid on tekkinud selles paragrahwis, kuid arwesse wõttes seda, et meie palgakrediiti on kärbitud, ilma et arwesse oleks wõetud meie koosseisu. (A. Jürman, põl.: Kes kärpis?) Riigikogu poolt. (A. Jürman, põl.: Ei ole kärpinud!) Õige küll, kärpimine on sündinud nii, et eelarwe on esitatud kindral Soots'i sõjaministeeriumi juhtimise ajal. (J. Soots, põl.: Ei ole, ei wasta tõele!) Wastab küll tõele, 522.927.300 marka, niisugusel kujul oli see eelarwe Teie ajal, härra kindral Soots, kokku seatud. Siis walitsuse ümberwahetuse tõttu on seal wastawad ministrid eelarwet wähenanud. Lõpuks kujunes see eelarwe wälja 398.083.000 marka, mis esitati Riigikogule. (Wahelhüüe paremalt poolt: Kes kärpis?) Kärpimisi on olnud sõjaminister Anderkopp'i ajal. (M. Laarmann, põl.: See on teine asi!) Ja siis on weel kärpimisi olnud rahaministeeriumi komisjonis, ja see eelarwe wõeti sel kujul wastu Riigikogu poolt. Kuid kärpimised on olnud mitte kokkukõlas koosseisude muudatustega, vaid on wõetud teatud summa maha, ilma et oleks sel ajal ministeeriumis kalkulatsiooni tehtud, kuidas just koosseisud peawad selle järele muutuma.

Kui asi kujunes niisuguseks, et tegelikult hakati koosseisusid kärpima, siis ei saadud seda nii suurel arwul teha, nagu seda palgakrediit nõudis. (K. Einbund, põl.: See on otsekõhene!) Koosseisusid on kärbitud küll, arwusid aga ei saa mina siin nimetada. Kogusummas on koosseise kärbitud nii inimeste kui ka hobuste alal, aga see kärpimine ei wasta mitte sellele, kuipalju kogusummas eelarwet wähenдати. Eelarwet wähenдати, kui mina ei eksi, algettepanekus 124 miljonit, see tähendab, ligi 125 miljonit kärbiti eelarwe, tõmmati maha wastawate ministrite poolt.

Sellest seisukohast wälja minnes on sõjaministeerium kärpinud koosseise küll, aga nii suurele summale wastawalt ei saanud tema koosseise kärpida, ja selletõttu on olukord tekkinud, et puudujääk on palgakrediidis, ja seda tuleb kuidagi täita. Mina paluksin, et eelkrediidi awamise seadus wastu wõetaks. Pean weel eeldama, et meie ei saa detsembrikuu palkasid wälja maksta, sest erakorraline eelarwe ei wõeta seks ajaks Riigikogu poolt mitte wastu, sest ta seisab praegu weel komisjonides. Nii tuleb sõjaministeeriumil esineda weel uue ettepanekuga, et 49 miljoni peale krediit awataks, et saaksime ka detsembrikuu palgad wälja maksta.

A. Anderkopp (töer.): Austatud Riigikogu liikmed! Minul ei oleks põhjust olnud selle päewakorra-punkti puhul sõna wõtta, kui neist küsimustest ei oleks tahtud isiklikka poliitilisi küsimusi teha. Aga et küsimuse puhul ka minu kohta paremalt poolt mingisuguseid märkusi on tehtud, siis pean mina oma kohuseks teatada, kuidas täna wuses eelarwes palgasummade määramine sündis, ja kuidas see puudujääk tekkis, mille katmiseks praegu summased antakse. Selle järele oleks Riigikogul võimalus otsust teha, missuguses ulatuses temal summade katmist tuleks lubada.

Kui mina sõjaministeeriumi juhtimise oma peale wõtsin, oli minul aega eelarwe ümbertöötamiseks, ja esitamiseks walitsusele nende juhtnõuude järele, mis Wabariigi Walitsuse poolt olid esitatud, kui minu mälu mind mitte ei peta, 8 päewa. Selle aja jooksul tuli eelarwe läbiwaatamisele wõtta ja ka Wabariigi Walitsusele esitada. Loomulik, et selle 8 päewa jooksul koosseisusid, mis oleksid aluseks olnud meie sõjawäekorraldusele mitte ühe aasta peale, waid pikemate aastate peale, mitte võimalik ei olnud esitada. Selle tõttu tuli sõjaministeeriumil oma kalkulasioonide juures juba arwesse wõtta seda, et wõib olla mõned miljonilised puudujäägid wõi ülejäägid juba iseenesest paratamata tulla wõiwad, kuna nekrutite arw kõikuda wõib. Teatawas ulatuses esitati eelarwe Wabariigi Walitsusele, ja rahaministeeriumi pealekäimisel on mõningad summad sealt maha wõetud, kuna rahaline võimalus puudus, et meie seda summat wõiksime laiemalt eelarwesse wõtta. Seda arwas rahaministeerium, teiste sõnadega, oleks sõjaministeerium

teistsuguseid summased nõudnud, ei oleks rahaministeerium neid mitte kanda suutnud.

Minu sõjaministeeriumis olemise ajal töötati wälja uusi koosseise. Härra Einbund ja härra Jürman on wahelle tähendanud, et järelkult mina süüdi wõiwat olla. Selle peale wõiksin mina öelda, et kõigi koosseisude kinnitamine Wabariigi Walitsuse poolt mitte minu ajal ei ole sündinud. (K. Einbund, põl.: Aga kelle ajal siis!) Härra Einbund, Teile olite kohustetäitja sellel ajal. Aga mina ei puuduta seda asja mitte pikemalt. (K. Einbund, põl.: Mis Teile nüüd kõnelete?) Koosseisude kinnitamise küsimus oli walitsuses, kui mina ei eksi, märtsikuus, ja mina tulin weebruarikuus ära. (K. Einbund, põl.: Kas Teile ei ole julgust wastata?) Miks mitte! Olen seletanud juba, kuidas mina eelarwet kokku seadma olen pidanud. Jätame need asjad, härra Jürman, mina ei waidle rohkem selle üle, need on isiklikud asjad. (Wahelhüüe J. Laidoner'i, põl. poolt.) Mina annan Teile igatahes kindlustuse, et mina lisakrediiti tänawu aastal nõudma mitte ei oleks tulnud. Minu arwates on asjaolu järgmine, et meie peame sõjaministeeriumis nende summadega, mis tänawu eelarwes, läbi saama ka tulewate aastate jooksul. Meil on teatawad andmed ees, meie wõime weel teatud korralduste juures kokkuhoidmist kätte saada, see on päris selge. Samuti on lugu komandeerimisrahadega. Teati ometi, et teatawad komandeerimised tulewad ja teati ka arwestada, palju igal kuul kulutada saab. Kui raha vähem järele jäi, siis oleks loomulik olnud niisuguseid komandeerimisi laiemal kujul enam mitte ette wõtta. Mina ei heida seda kellelegi ette, kuid igatahes ratsionaalse kalkuleerimise juures oleks sellest üle saadud. Ma kordan weel, et mina ei räägi selleks, et kellelegi midagi ette heita, waid küsimus seisab selles, kuidas otstarbekohasemalt meie sõjawäe eelarwe küsimust edaspidi arutada ning maksma panna. Kui ma siin sõjaministeeriumi asjus üldse sõna wõtsin, siis ainult selleks, et tähendada, et ministeeriumi juhtimise seadus ometi ükskord hakkaks kiiremalt edasi nihkuma, ja et meie ükskord saaksime sel teel ka koosseisudes kindlamad arenemise alused kätte. Ei saa nõudmisi ette seada, et üks saaks neid puudusi ja sihtjoone täielikult täita, mis eelkäija poolt

algatatud on. Täna wu aastal on meil aga neli sõjainiistrit olnud.

Kokku wõttes tähendan, et nende summadega, mis eelarwes ette nähtud, wõime järgnewate aastate jooksul palga suhtes läbi saada, ja mingisuguseid lisandusi neile summadele ei peaks tarwis olema.

K. Einbund (põl.: Austatud Riigikogu liikmed! Käesolewa päewakorra-punkti juures tulewad eraldada üldised küsimused isiklikkudest küsimustest wõi ministeeriumi juhtide küsimustest, nii nagu seda eelkõneleja tähendas. Aga et ministeeriumide juhtide wastutamise küsimus ka päewakorrale on wõetud, siis pean tarwilikuks esiteks selle juures peatada.

Halwaks nähtuseks sõjainiisteeriumi juhtimisel tuleb pidada sagedast ministrite wahetamist. Mina ei tea, kui kaua keskmiselt keegi sõjainiisteeriumi on juhtinud, kuid igatahes wäga wähe aega, nii näiteks pool aastat, siis wahepeal ajutine kohustetäitja — kaks wõi kolm nädalat, siis jälle ministeeriumi juhataja mõni kuu jne. Nii on see ikka edasi läinud, ja igauks neist lühikeseajalistest ministeeriumi juhatajatest on pidanud tarwilikuks oma uuendustega tulla. Kui üks oma uuendustega tuli ja selle kõik teisiti seadis, mis enne oli ette wõetud, tuleb järgmine, siis emb-kumb, kas hakkab oma-moodi ümber korraldama wõi ei lähe järjekindlalt ministeeriumi endise juhataja sammudes edasi. Kõigi selle tagajärjel olémeigi jõudnud tänaste läbirääkimisteni. Arusaadaw, et niisugune asjaolu awaldab meie riigikaitse peale wäga halba mõju. Mäletame, kui sõjainiisteeriumi juhtimise pärast kindral Soots'i oma peale wõttis lugupeetud Riigikogu liige Anderkopp, siis asus tema sõjainiisteeriumi juhtimisele kokkutõmbamise tähe all. Sellest ei kõneldud mitte ainult Riigikogus ega walitsuses, pean otsekoheselt tähendama, et see ka walitsuse põhimõte oli, waid sellest kõneldi ka ajakirjanduses, ja härra Anderkopp'i enese ajaleht pühendas kokkutõmbamistele awalikult wäga palju. Kuigi riigikaitse küsimused on niisugused, et neist awalikult ei ole sünnis kõneledda ega taheta kõneledda, aga kui kõik, nagu näiteks koosseisude asi, on juba awalikkuse ette toodud, siis oleme õigustatud awalikult kõneledda, ja mitte ainult sellepärast, waid ka sellepärast, et meil on tegemist eelnõuga, mille koht ei

oleks erakorraliselt Riigikogu kõnetoolil, eriti sõjawäe suhtes.

Härra Anderkopp seadis sõjainiisteeriumi eelarwe kokku ja seadis ka koosseisud kokku. (A. Anderkopp, tõer.: Ei ole päris õige!) See on õigus! Lubage ma seletan, kuidas see sündis. Härra Anderkopp oli Riigikogu poolt walitud sõjainiisteeriumi juhatajaks, ja koosseisu komisjon nimetati härra Anderkopp'i wõi sõjanõukogu poolt. See komisjon töötas kõik koosseisud üksikult läbi, muidugi wastawalt eelarwele, sest ma ei kujuta omale ette, et seda wõiks teha väljaspool eelarwet, sest koosseisud on ikka eelarwe alus aga mitte eelarwe koosseisude alus. Kui härra Anderkopp'i ajal sõjainiisteeriumis koosseisud walmis tehti, siis kutsus tema erakond wõi tema rühm härra Anderkopp'i walitsusest ära ja walitsuse poolt määrati mind ajutiseks kohustetäitjaks kunni järgmise Riigikogu poolt walitud ministriini. Ma ei mäleta, kui kaua ma seal olin, wist 2—3 nädalat, aga ma mäletan, et juba esimesel päewal esitati pärast minu kohustetäitmise enese peale wõtmist koosseisud, ja härra Anderkopp ise ka ütles, et koosseisud on walmis ministeeriumis. (A. Anderkopp, tõer.: Ei olnud walmis!) Lubage, need koosseisud olid komisjoni poolt läbi waadatud, olid seal läbi läinud ning pidid tulema walitsusele kinnitamiseks. Ning teisel wõi kolmandal päewal esitasin walitsusele kinnitamiseks. Ma ei olnud mitte ministeeriumi juhataja, waid olin ajutine kohustetäitja, ja wiimased ei ole kunagi midagi ette wõtnud, waid kõik on oodanud Riigikogu poolt määratud ministeeriumi juhatajat. Minu ajal kinnitati koosseisud walitsuse poolt. Ainult walitsuse poolt, nagu ma mäletan, tehti tõesti soowiawaldusi, et need koosseisud ei tohi mitte üle eelarwe minna. Lõppude lõpuks ei ole see sugugi tähtis, aga tähtis on see, kuidas wastu wõetud eelarwe järele hakati sõjainiisteeriumi edasi walitsema. Peame awalikult etteheidetega esinema sõjainiisteeriumi juhtidele, et ei ole waewaks wõetud ministeeriumi walitseda Riigikogu poolt antud eelarwe piirides. Wõib ju ette tulla, et wõimatu on sõjainiisteeriumi walitseda eelarwe järele, pealegi, kui ministeeriumi uus juhataja tuleb, kel wõiwad olla uued kawatsused. Kuid sarnasel juhtumisel peab tulema ministeeriumi juhataja ja ütlemata aegsasti, nii nagu

ma mäletan, seda ka härra Anderkopp tegi. Härra Anderkopp, astudes walitsusse, ütles, et tuleb talitada nii ja nii, aga järgmised ministrid ei ole mitte sugugi awalikult öelnud, et waadake, seisukord on nii, ja seda peab aegsasti lahendama. (O. Amberg, krst.: On öeldud ja on tehtud ka osalt!) Waadake, on tehtud osalt, — selle osalise tegemise tagajärg on see, et sõjawäele on seaduslikul tähtajal palgad maksmata jäetud. Ma ei kujuta sarnast seisukorda ette ka tsiwiilministeeriumis, kuid seal ei tähenda see mitte midagi. Kuid sõjawäes, kus on ajateenijaid, wõib igaüks enesele ette kujutada, mis tähendab palkade wäljamaksmata jätmine meeleolu peale. Igaüks, kes meist sõjawäes on teeninud. (K. Kornel, rhw.: Ärge pikemalt sellest kõnelege!) Ei ma pikemalt sellest ei kõnele, aga mina pööran ainult walitsuse poole ja ütlen, et kui meil nii käiakse sõjaministeeriumiga ümber, nagu seda on tehtud wiimastel aegadel, siis ei wõi wististi täie usaldusega küll enam riigikaitse peale waadata. (K. Kornel, rhw.: Palju öeldud! J. Laidoner, põl.: Wähe öeldud! O. Amberg, krst.: Teie süüdistate iseennast! Poliitika ajasite Teie sõjawäkke.)

Juhataja **L. Raudkepp**: (Helistab.) Rkl. Amberg, ma palun rahu!

K. Einbund (põl.): Mina läheksin weel edasi ja küsiksin, kas on see kord walitsuse poolt, kui ei saada mitte praegusel korral telefoniühendust piiriäärest Tallinna. Ma tean ja olen kuulnud, et see olewat nii. Ma küsiksin härra sõjaministrilt, kuigi awalikult ei tohi kaitseküsimustes sõna wõtta, aga niisuguseis asjus ei saa ka awalikkusest mööda minna, kas see nii on, et piiriäärest ei saa enam Tallinna ühendust. (E. Weberman, rhwsw.: Mis teewad teie esitajad riigikaitse komisjonis? Mis on sellel ühist käesolewa eelnõuga?) Meie kuuleme, et takistuseks sellele olewat posti peawalitsus, ma ei heida siin sel korral sõjaministeeriumile ette, sest siin wõiwad krediidid otsa saada, kuid heidan kogu walitsuse asjaajamisele ette; missuguses riigis oleks niisugune kord, et ühe tühja wormaliteedi pärast ei anna posti peawalitsus ühele walitsuse asutusele, ja weel kaitseministeeriumile, enam

ühendust telefoni teel sellepärast, et tähendatud sõjaministeeriumi asutus olewat temale raha maksmata jätnud. Meil on sõjaseisukord Tallinnas, ja kui posti peawalitseja wõtab ühenduse ära kaitsewäes, siis peaks niisugune mees sõjakohtu kätte antama, aga mitte waadatama rahulikult pealt, kui kaks asutust hõõruwad omawahel kirjadega, et waadake, teil on minule maksmata. Mina arwan, et härra Weberman'i, Liigand'i ja Einbund'iga wõib sarnasel kombel ümber käia, et posti peawalitsus saadab talle arwe koju ning paneb tähendatud arwe wäljamaksmiseni ühenduse kinni, aga kui sedasama teed tarwitatakse kaitsewäe ministeeriumi wastu, siis ei ole see enam kord. Waadake, ühendus eelarwega seisab selles, et krediidid on otsas, ja kord on meil niisugune, et kui kaitseministeeriumil puudub 2.000 marka telefoni eest wäljamaksmiseks, siis pannakse temal telefoniühendus seisma, ning piiripealt ei saa mitte enam Tallinna kõneleda. (O. Amberg, krst.: Harilikud „Kaja“ kuulujutud!) Niisugused on asjaolud, ja mina küsiksin härra sõjaministri käest, kas see nii on. Tartust ei saa sõjawäeosad Tallinna ühendust. (M. Martna, sd.: Kas päris radikaalselt katkestatud?) Maksud ei ole maksetud. Nõutakse eelarwe järele raha ja senni kui raha ei ole antud, ei saa kõnelda. (Wahel hüüe: Kas see wõlgu jääk mitte kaugeemale ei ulata?) Kui meil ametasutuste wahel walitseb niisugune kord, siis ei wõi meie kindlad olla enese julgeolekus. (M. Juhkam, tões.: Mis Teie nüüd!) See on nõnda. Meie teame, et posti peawalitsuse ja sõjaministeeriumi waheline küsimus on wana küsimus, aga nii kaugele need asjad ei tohiks minna, kui nad praegu on läinud. Sellepärast seisame meie praegu möödapääsematuse ees ja peame esitatud krediidid küll wastu wõtma, aga mina ütlen ka, et meie peame wastu wõtma need sellepärast, et see puudutab meie kaitsewäge ja sõjawäekorraldust. Kui see puudutaks mõnda teist asutust, siis oleksime meie sunnitud weel tõsisemalt kõnelema.

Juhataja **L. Raudkepp**: Faktiiseks märkuseks on sõna rkl. Weberman'il.

E. Weberman (rhwsw.): Lugupeetud Riigikogu liige härra Einbund, kes oli eelmise walitsuse liige, tõi oma andmed ette nii öelda praeguse walitsuse arwel,

nagu oleks eelarwest üleminek praegu uus nähtus. Pean faktilise märkusena tähendama, et näiteks selle walitsuse ametisolemise ajal, millesse praegune rkl. härra Einbund kuulus, esitati lisaelarwena terwe rida summasid, mille tarwidus eelarwest üleminekuks mitte millegagi põhjendatud ei olnud. Näiteks aktsiisi peawalitsuse eelarwest nõuti, kas oli see miljon wõi poolteist, — mingisuguste pudelite liftide ostmiseks. Kulu oli faktiliselt tehtud suwel, aga lisaelarwe tuli alles jõulu eel. Teine nähtus oli raudteedewalitsuses. Kuussada tuhat oli tarwitatud kantseleikuludeks rohkem, kui eelarwe lubas, ja seda motiweeriti sellega, et eelmine Riigikogu oli kärpinud just 600.000 marga wõrra. Need on faktid, mis teile peaksid teada olema. (Hulgalised wahelhüüded.)

Juhataja **L. Raudkepp**: Sõna on härra sõjaministril väljaspool järjekorda.

Sõjaminister **H. Kurwits**: Austatud Riigikogu liikmed! Siin toodi ette andmeid austatud Riigikogu liikme härra Einbund'i ja teiste poolt põllumeeste rühmast, et meie oleme sarnases seisukorras, kus kaitsewäele on palgad maksmata, telefoniühendust ei saa, kõnesid ei anta, ja seda kõike sellepärast, et maksud on maksmata. Mina pean ette kandma järgmist: Kaitsewäes on senni kõik palgad wälja makstud... (Hulgalised wahelhüüded)... On korraldus tehtud, et kunni krediitilubamiseni maksetaks nowembrikuul $\frac{3}{4}$ palka ohwitseridele ja ametnikkudele, kuna aga ajateenijad saavad kõik kätte.

Mis puutub telefoniühendusse, et kaitsewägi ei ole telefoniühendust saanud, ei ole mitte õige. Ei ole ühtegi juhtumist olnud, kus kaitsewägi ei oleks ühendust saanud, see ei wasta tõele. (Segased wahelhüüded: Kuulujutud, kergete meelsus.)

Juhataja **L. Raudkepp**: Palun rahu! Härrad Riigikogu liikmed, palun rahu. Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Holberg'il.

J. Holberg (põl.): Pean kahjatsema, et meie sõjaministeeriumi juht wäga halvasti on informeeritud kaitsewäe seisukorra üle. Laupäewal olin ratsarügemendi staabis... (L. Johanson, sd.: Mis

Teie seal tegite?)... ja tahtsin magistraaliga kõneleda ja helistasin. Minule öeldi, et see on asjata katse, et ratsarügemendile ei anta ühendust magistraaliga. (H. Bauer, krst.: Erasisikutele ei anta?)

Juhataja **L. Raudkepp**: Härra Holberg, palun faktilisest märkusest kõneleda.

J. Holberg (põl.): Hea küll! Ma helistasin, ja mulle wastati, et ratsarügemendile meie ühendust ei anna. Kui mina küsisin mikspärast, siis mulle wastati, et maksud on maksmata. Nii et, mis härra sõjaminister ütles, sugugi õige ei ole.

Juhataja **L. Raudkepp**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. härra Anderkopp'il.

A. Anderkopp (töer.): Ma tahaksin nende märkuste kohta, mida lugupeetud rkl. härra Einbund tegi, mõne öien-dawa joone tõmmata. Tegelikult ei ole koosseisude arutamine mitte nii. Meil on sõjawäe seadustes ära määratud koosseisude arutamise kord. Tegelikult oli sõjaministeeriumis asi järgmiselt wälja kujunenud: teatud alused, põhimäärused määrati ära ministri poolt koosseisude wäljatöötamiseks. Nende aluste kohaselt töötas kindralstaap kawa wälja. Kui kawa oli kokku seatud, anti see komisjoni kätte läbi waadata, missugusest komisjonist osa wõtsid ka wäeüksuste esitajad. Teie hakkate oma seletuses sellest momendist peale, et waadake, kawa oli komisjonis wälja töötatud, ja minul oli ainult 3 päewa aega... (Hulgalised wahelhüüded paremalt poolt)... oodake, oodake, kord on kahjuks hoopis teine. Üks osa minu ettepanekust oli edasi läinud sõjanõukogusse ja oli sealt juba tagasi tulnud, teine osa ei ole seal aga mitte lõpulikult otsustatud. Kui teie ainult komisjonis läbiwaadatud koosseisud esitasite, siis on need seaduswastased koosseisud, sest seaduse järele peawad nad sõjanõukogust läbi minema. Kas teie aga sõjanõukogu seisukohaga nõus olete, on teie otsustada. Kõrgemad kohad, kui rügemendiülemate kohad, on koosseisu sisse wõetud pärast seda, kui mina ära läksin, just Teie poolt, härra Einbund. Mina neid mitte ette ei näinud ja olen nende wastu, ja sellest ongi kindlasti ka summade ülekulutused olnud. Mina ei ütle mitte härra Einbund'ile, et mina pa-

nin aameni sinna peale, aga mina kannan wastutust selle eest, mis mina tegin, ja minul on julgus seda teha ja ei taha mitte teiste peale weeretada, nagu teie minu ja komisjoni peale. Teie panite koosseisudesse kõrgemad ametnikud juurde, mida mina mitte ei teinud.

J. Laidoner (põl.): Lugupeetud rahwasaadikud! Kahjuks tänastel läbirääkimistel on selgunud, et olukord on halb, kui mina seda arwasin, need andmed, mis minul olid, ei olnud mitte nii kaugeleulatavad. Ma tahaksin öelda, et on andmeid, mida ei tohiks mitte awalikuse ees rääkida. Lugupeetud rahwasaadikud! Aga kas see on siis salajane, kui ei ole kolme kunni nelja kuu eest rahad välja maksetud, ja kas on salajane, et ei ole telefoniühendust saadud? Täna härra sõjaminister ise ütles, et tema saab välja maksta $\frac{2}{3}$ palka, siis on see kõigile teada, ja sarnast asja ei maksa salajaseks teha. Kuid sõjaministeeriumis on asju, mida peab arutama tingimata kindlalt koosolekul, vähemates koosolekutes. Aga on asjad, mis kõigile teada peale meie, sest kellel on päewarahad maksmata, see räägib seda kõigile ja kaebab igalpool selle üle. Waadake, see on see halb asi. Ma tähendaksin veel ühe asja peale, nimelt, ma arwan, et sõjawägi on meie kõigi sõjawägi, mitte aga üksikute parteide wõi isikute oma. Siinjuures tähendaksin, et kunagi tuli küll minu juurde üks härra ja ütles, et tema poeg on minu eest surma saanud, kuna tema poeg sai enne surma, kui mind veel Eestis ei olnud, tema aga ütles, et ta poeg on minu eest surnud. Ma arwan, et siin ei tule mitte öelda teie ja teie, waid et sõjawägi on üldine, ja meie peame abinõusid leidma, kuidas parandada praegust seisukorda sõjawäes. Praegune seisukord on halb, seda peab alla kriipsutama ja tunnistama, kuid peab ka põhjust leidma, mispärast ta niisuguseks on läinud. Siin räägime meie aga kahte keelt: just praegu waidlesid härrad Einbund ja Anderkopp, ja ma pean ütleva, et neil mõlemil on õigus. Meie sõjawäe koosseisud on raamikoosseisud. Teie teate, et meil seaduslikult ei ole ära määratud nekruute kontingent. Meil wõetakse teenistusesse kõiki noorimehi, kui nad 20-aastaseks saavad, ja sellepärast on koosseisud niisugused. Weneajal aga oli seaduses määratud, et nii ja nii palju, — näiteks 360.000 — wõeti sisse ja pärast seda

mitte üks inimene enam. Meil wõiwad koosseisud tihti ka ajateenijate poolst poolikud olla ja ei ole mitte täis. Nüüd on teine seisukord. Niipalju kui mina tean, on need koosseisud kinnitatud, ja öeldakse, et Wabariigi Walitsuse poolt on juhtnõõrid antud ka ohwitseride kohta, et neid mitte kõiki täis ei panda, et läbi saada tänawuaastase palgakrediidiga, mis on määratud Riigikogu poolt. Kui see nii on, siis oleks järgmine sõjaminister pidanud muidugi selle järele walwama, et mitte üle ei minda, nüüd on aga siiski üle mindud. Meie oleme seisukorra juurde jõudnud, et korraga ei ole enam päewa-ega sõidurahad välja maksetud ja veel teisigi puudusi ette tulnud. Nüüd on esitatud eelkrediit nowembrikuu peale, kuid kas ei oleks palju õigem esitada eelkrediit täielikult kahe kuu peale, siis oleks see asi ühekorraga lahendatud, kuna nüüd detsembrikuul jälle uuesti peab tulema krediidimõõrdmisega. Meie kõik mäletame väga hästi, et lisaelarwed wõtame just jõulureedel wastu, kui koju on tarwis minna. See on enne jõulut, ja siis ei saa jällegi palkasid välja maksta. Kas see on hea? Ma arwan, et enne jõulut ei saa kaitsewäele kõike välja maksta, waid maksame jällegi $\frac{2}{3}$, mida aga mitte ei peaks olema. (E. Weberman, rhws.: Lubati detsembri esimestel päewadel.) Kui saab, alati on katsutud lisaelarwe Riigikogus läbi wiia aegsasti enne jõulut, kuid kunagi ei ole jõutud. Wõib olla, et tänawu aastal jõuame, ja oleks väga hea, kui jõuaksime, senniajani ei ole seda aga mitte tehtud.

Nüüd vaatame, missugused need põhjused on, et meie sõjaministeeriumi walitsemise kord sarnane on. Meie sõjaministeeriumi walitsemise kord, nagu ma seda juba üks wõi kaks korda olen alla kriipsutanud, ei ole õige. Meil öeldakse, et on wõetud niisugune kord, nagu see on wäljamaal, Prantsusmaal, et sõjaminister on poliitiline juht ja muud mitte midagi. Prantsusmaal on sõjaminister poliitiline tegelane, poliitiline wastutaja sõjaministeeriumi eest, kuid tema ei otsusta mitte midagi isiklikult, enne kui üks asi tema arutada tuleb, on see mitmest instantsist ja väga autoriteetlikust aparaadist läbi käinud. Meil seda aparati ei ole, ja meil tuleb sõjaministril otsustada väga palju asju ise, ja nimelt asju, mis

asjatundlikult peab otsustatama. Praeguste seaduste järele on sõjaminister kõikipidi wastutaw. Ja nüüd, kus sõjaministrid on väga palju wahetatud, teeb üks sõjaminister mingisuguse kawatsuse, kuna teine sõjaminister, nagu näha, ei ole neid kawatsusi mitte teostama asunud, waid ta on hakanud tegema oma kawatsusi. Wõib olla, et esimese sõjaministri kawatsused olid väga head, kui nad oleksid läbi wiidud, aga teine sõjaminister tuleb ja teeb teised kawatsused ning asub nende läbiwiimisele. Waadake, nõnda muudetakse meie kaitsewägi katsete tallermaaks. Aga sõjawäeline aparaat on niisugune, kus mitte katseid ei wõi teha, tema ei ole mitte niisugune, kus üks katsub ühte, teine katsub teist. Kui meie hakkame siin katseid tegema, siis wõime väga halba seisukorda sattuda. Selletarwis wõtsin mina täna sõna ja arwan, et meie peame praegusest seisukorrast tagajärgi tegema, ja peame katsuma seisukorda nõnda muuta, et sõjawägi ei oleks mitte aparaat, millega wõib katseid teha, mis rahwale ja riigile väga kalliks wõiwad minna.

Juhataja **L. Raudkepp**: Faktiliseks märkuseks on sõna rkl. Jõeäär'il.

A. Jõeäär (sd.) kohalt: Faktilise märkusena pean ma tähendama, et lugupeetud eelkõneleja rkl. härra Laidoner tarwitab oma kõnes, samuti kui minagi, sõnu „meie“ ja „teie“, ilma et ta sellest samasuguseid järeldusi teeks, nagu seda endale lubab teha minu kõne puhul.

K. Einbund (põl.): Ma julgeksin Riigikogule siiski tõendada, et sõjaministeeriumi koosseisude alal mina mingisuguseid juhtnööre ega uuendusi ei ole ette wõtnud. (A. Anderkopp, tõer.: On, on!) Waid need on kõik härra Anderkopp'i aegsete juhtnööride põhjal väljatöötatud koosseisud, mis nendes samades komisjonides ja asutustes, mis töötasid Teie juhtnööride järele, wastu olid wõetud, ja mis siis kinnitamiseks edasi andsin.

Mis aga puutub härra Anderkopp'i wiimasesse märkusesse, siis mina mäletan, et rohkearwuliste kindralite kohad kinni pandi ja uuesti komisjoni anti. (A. Anderkopp, tõer.: Teie tegite neid juurde weel! J. Laidoner, põl.: Esimene kawatsus

oli palju suurem.) Noh, kuulge, seal oli niipalju kindralid ette nähtud, et minul tuli lihtsalt hirm peale, ja mina andsin need koosseisu komisjoni edasi, et arutage weel, sest kindralid on väga palju. Seda ma mäletan, et need juhtnöörid anti. Aga lõppude lõpuks ma ütlen, et need on isiklikud asjad, aga sisuliselt oli ikka nii, et sõjaministeeriumi juhataja poolt, kes umbes pool aastat ametis oli, oli töö kõik tehtud, ja minu esimestel päewadel läks see walitsusele kinnitamiseks. Rohkem mina midagi ei mäleta, nii et selle teadmise palun mina wastu wõtta, ja wastutust mitte sinna weeretada, kus seda ei ole. Ja peale selle, kui ajutise kohustetäitjana lahkusin, ja minu asemele tuli Riigikogu poolt walitud sõjaministeeriumi juhataja, julgen arwata, et siis wastawad muudatused pidid tehtama.

Juhataja **L. Raudkepp**: Sõna on rkl. Anderkopp'il faktiliseks märkuseks.

A. Anderkopp (tõer.): Mina loodan, et minu õiendus wiimaseks jääb, sest mina ei taha Riigikogu nendega mitte enam kinni pidada. Aga härra Einbund ütles, et tema juhtnööre ei ole andnud, ehk küll pärast pidi tunnistama, et ta ühe juhtnööri siiski on andnud. (K. Einbund, põl.: Mina tähendasin kindralite kohta.) Ka see kindralite asi ei muuda midagi, härra Einbund, sest küsimus ei seisa mitte selles, mis nimi ühel kohal on, waid küsimus seisab rahas. Ja kui Teie panete kindrali asemele noorem-leitnandi, siis jäi see raha ometi sinna, kui Teie palga endiseks jätsite. Ja mina wõin lõpuks Teile kinnitada, et Teie minu juhtnööridele risti wastu olete asutanud kõrgemad kohad, kui mina kawatsesin.

O. Amberg (krst.): Austatud Riigikogu liikmed! Kui mina märtsikuul sõjaministeeriumi juhtimise üle wõtsin, siis juhiti minu tähelepanu kohe selle peale, et eelarwes ettenähtud summast palgade maksmiseks nende koosseisude järele, mis Wabariigi Walitsuse poolt 5. märtsil kinnitati, mitte ei jätku. Pärast seda kutsusin mina kõrgemad sõjawäelased kokku, diwiisiülemad ja teised staabist, ja palusin nende arwamist, kas on võimalik praeguse organisatsiooni juures sõjawäe etaasid wähenendada. Sellel koosole-

kul öeldi mulle, et õige wähe wõib wä-hendada. Pärast seda määrasin mina komisjoni kindral Tõnisson'i eesistumisel, kes pidi wälja töötama, kui palju on wõimalik praeguse organisatsiooni juures etaasid wähendada. See komisjon algas oma tööd mai algul ja lõpetas istumised umbes nädala jooksul. Seal tuli wälja, et praeguse organisatsiooni juures oli wõimalik kokku tõmmata ainult 15 miljoni marga wõrra koosseisusid aastas, tähendab wähendada kulusid 15 miljoni wõrra palkade näol. See töö tehti minu ajal ja pärast seda ütlesid kõik kõrgemad sõjawäelased, et praeguse organisatsiooni juures ei ole mingit wõimalust rohkem etaasid wähendada. Siis peaks terve organisatsioon muudetama. Seda arwesse wõttes esitasin mina need wä-hendused Wabariigi Walitsusele, ja need kinnitati. Pärast seda palusin mina, et täpselt warustuswalitsuses kokku seataks, palju tuleb meil palkasid tänawuaasta jooksul puudu, sest eelarwe oli enne kokku seatud, kui etaad kinnitati. Seal selgus, et alguses öeldi mulle, et 80 miljonit, pärast, et 60 miljonit, aga ikka wä-henes see summa, kuni lõpuks tuli wälja, et tuleb puudu 45 miljonit. Niisugune eelarwe seati minu ajal kokku ja esitati sõjanõukogule. Kus see eelarwe praegu on, seda mina ei tea. Kas ta on esitatud Wabariigi Walitsusele wõi mitte, seda ei ole mina jälgida saanud. Igatahes sai minu ajal kõik tehtud, et õigel ajal see eelarwe Riigikogule esitataks.

W. Linnamägi (krst.): Austatud rahwasaadikud! Need on väga kurwad kõned, mis siin täna on kõneldud, olgugi, et väga mitmelt poolt naerulagin kostab. See noor rahwawägi, meie riigi tugi, mis meie riigile väga palju maksab, 1½ miljardit aastas, see rahwawägi olewat halb. Seda on kinnitanud ei keegi muu, kui meie väga lugupeetud endine sõjawägede ülemjuhataja, kes kategooriliselt ütles, et meie sõjawägi on halb. (J. Laidoner, põl.: Ei ole nii, ma ütlesin, et kord on halb.) Mina sain aru, et meie sõjawägi on halb. (K. Kornel, rhw.: Kuulake paremini, seda ei ole öeldud.) Kui sõjawäes kord halb on, siis on ka sõjawägi halb. Ei saa hea sõjawägi olla, kui kord halb on. See on üks ja seesama. Igatahes kõigist neist läbirääkimistest, mis siin täna peeti, jäi niisugune mulje, et meelega mitmelt

poolt tungitakse meie rahwawäele kal-lale selles mõttes, et tema kord peab halb olema, et tema organisatsioon on halb, et tema ei ole isegi ohwitseridele ja kaitsewäelastele palka wälja maksta, et tal telefoniühendust ei ole jne. Kui see tõesti nii on, siis on kord tõesti halb, ja ka sõjawägi halb. Mina ei usu aga mitte, et meie sõjawägi tõesti nii halb oleks. Mina olen temast paremas usus. (M. Juhkam, tõer.: Pare m r o h k e m m ö e l d a j a w ä h e m r ä ä k i d a.) Aga mis mind imestusega täitis, oli see, et tul-lakse niisuguseid asju awalikult rääkima. Kui oli meil siin Eesti panga ankeetkomisjoni walimine, kui oli komisjoni walimine, kes pidi Balti tehase asju selgitama, siis oli suur kisa igalpool lahti. Ma tuletaksin seda meelde. Mikspärast tuuakse meil kõik niisugused asjad awalikult ette, ja miks antakse meie waen-lastele sellega wõimalused kätte meid igalpool maha teha. Ja nüüd tullakse weel väga autoriteetlikkude isikute poolt rääkima, et meie sõjawägi — ma pean seda siiski weel kordama — halb olewat, et temas halb kord walitsewat.

Juhataja **L. Raudkepp**: Ma palun kõnelejat mitte walimata sõnu tarwitada meie sõjawäe kohta.

W. Linnamägi (krst.): Mina ei ole neid mitte tarwitanud. Mina protesteerin selle wastu, et meie rahwawäge tahetakse siin niimoodi haawata. (K. Kornel, rhw.: Aitab sonimisest, halb kaitseja olete!) Tulge kaitse siis Teie paremini. Kui meie sõjawäes tõesti puudusi on, siis on tarwis need kõrwaldada ja ära kaotada teisel teel, ja seal wõiksid härrad parempoolsed wististi ka oma kaasabi pakkuda, olles kaitsewäe komisjonis ja sõjanõukogus.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Terwe see torm on sündinud nähtawasti mingisuguste teadete tagajärjel, mis saadud kolmandast allikast. Sõjaminister on siit kõnetoolilt seletanud, et ettetoodud süüdistused, nagu ei oleks piiriäärsetes sõjawäeosades telefoniühendust, ei ole mitte põhjendatud. Siis aga tuleb kõnetooli härra Holberg ja ütleb, et tema laupäewal ratsawäe pol-gus ühendust ei olewat saanud. Mina kriipsutan alla — laupäewal. (Wahel-hüüe aruandja J. Holberg'i poolt.) Täiesti ükskõik, kus Teie olite.

Kuid mina tuletaksin meelde, kes on härra Holberg. Minu teada on ta Riigikogu poolt põllumeeste ettepanekul walitud sõjanõukogu liikmeks. Mina leian, et niisugune küsimus ei kuulu nende hulka, mis enne, kui Teie sõjamineisteriumist ei ole järele kuulunud, kas ettekanatud teated wastawad tõele wõi mitte, tuleks siit kõnetoolilt ette kanda. Mina arwan, Teie oleksite palju paremini teinud, kui Teie selle küsimuse kui poliitikategelane ja endine sõjawäelane sõjanõukogus ette oleksite pannud, kuhu Teie Riigikogu poolt walitud. (W a h e l h ü ü e a r u a n d j a J. H o l b e r g ' i p o o l t.) Teie ütlete — see ei olla Teie sõjamineisterium! See on Eesti riigi sõjamineisterium. Ka need rahwakihid, kes minu seljataga, ei ole walitsuses esitatud. See meelegaawaldus, mis Teie niisuguste wäikeste asjakestega olete täna toime pannud, peab wististi wastuseks olema sellele, mis Peeterburis on toime pandud. Nähtawasti olete teie paraja momendi selleks walinud, ja tõsi on, et isegi wäikeid asju wõib suurtena kujutada. Seda näeme ka nüüd. Teie ei ole mitte selgitanud, kas seda telefonikõnet üldse tarwis oli, kas selle telefoni kõned eelarwes ette olid nähtud, ja mis juttu taheti ajada, kas see oli erajutuajamine wõi ametlik. (J. Sepp, mo.: Mis Teie räägite. Kui Teie ei tea, olge parem wait!) Mina räägin, mis mina tean, ja kui Teie ei tea, siis parem olge wait.

Kui härra Linnamägi ütleb „kurb“, siis pean ka mina ütleva, et asi tõesti kurb on, sest needsamad ringkonnad, kes kõnelewad isamaalsuse tõusust, needsamad ringkonnad kasutawad praegust silmapilku, et „natuke poliitikat teha“, kasutaw selleks iga juhtumise ära kasutada. Kui keegi kommunistidest oleks seda öelnud, siis oleks talle hüütud „riigiwastane, maha!“ Olge head, lugege Wanja ja Kägu kõnesid, siis need ei ütle tihti midagi rohkem, kui härra Einbund täna ütles. (W a h e l h ü ü e k e s k e l t : Ö i g e !) Ja samal silmapilgul tulewad need parempoolsed isikud ja räägiwad isamaalsuse tõusu tarwilikkusest?! Mis sellest järeldada wõib? Siit wõib järeldada, et neil kõigil pankrott käes on, (näitab tööerakonnast põllumeesteni) siit sinna on pankrott. Seda pankrotti ei saa teie mitte warjata, wäärnähtusi ei saa mitte kaotada, ei sõjaringkonna-kohtuga ega sõjawäljakohtuga, ei ka üksikute

inimeste ärahäwitamisega ja surmaotsustega. (Hulgalised wahelhüüded põllumeeste keskel.)

Juhataja **L. Raudkepp**: Ma palun rahu!

L. Johanson (sd.): ...Meie teame, et meil ei ole kõik korras, meil on veel palju wäärnähtusi, aga kõiki neid wäärnähtusi ei saa kõrwaldada siit Riigikogu kõnetoolilt, ei saa neid wäärnähtusi kõrwaldada ka surweabinõudega üksikute erakondade peale, ei ka üksikute inimeste surmamõistmistega, waid seda uuendust, mis Eesti riigile praegu tarwis, peate kõigepealt eneste (näitab parempoolsete poole) keskel peale hakkama. Aga seda mina teist ei looda.

Sõjamineister **H. Kurwits**: Austatud Riigikogu liikmed! Rkl. Holberg'i teadaande kohta lubatagu mul järgmist edasi anda. Kui temal ehk sarnane juhtumine ratsariigemendis juhtus, et talle ühendust ei antud, siis ei ole minule seda mitte teatatud ja minu teada ei ole ühtegi juhtumist olnud, kus kaitsewäele ühendust ei oleks antud. Seda ma ei tea, kas rkl. Holberg ühendust on saanud wõi mitte, kuid tean, et minule ega sõjamineisteriumile üldse teada ei ole, et telefonikõnesid ei saa ja telefoniühendust ei anta. Wõib olla, oli sel korral üksiku juhtumisega tegemist, sest igal rügemendil on ette nähtud oma teatud summa telefonide tarwitamiseks, ja kui ratsariigemendil sel korral see summa ära tarwitatud oli, siis ehk sellepärast ei olnud wõimalik härra Holberg'ile ühendust anda. Kordan veel, et minul teada ei ole, kas härra Holberg ühendust on saanud, aga ühendust on antud alati sõjawäeosale.

K. Einbund (põl.): Mina palun teatawaks wõtta, et minu rühma kõnelejate poolt halbu ütelsi meie rahwawäe kohta ei ole tulnud nii nagu seda rkl. Linnamägi arwas ja ei tule neid ka mitte. Kui meie oleme kõrda arwustanud ja korra kohta sõna wõtnud... (K. Kornei, rhw.: Aga mitte seal, kus seda waja on.) ...siis ainult selles ulatuses, nagu see ka awalikult Riigikogus mõeldaw ja lubataw on. Kui teie praegusel korral tahaksite sisse seada niisuguse asjaajamise meie parlamendis, ma näitan just nende rühmade peale, kes

praegu walitsemisel on, — et meie kaitsewäe juhtimisest kõnelda ei wõi kunni teatawa piirini, siis sellega wõime oma kaitsewäele ainult halba sünnitada. Kui meie olime sunnitud sõna wõtma kaitsewäe juhtimise asjus, nagu keskpaigast tõendatakse, mitte kaitsewäe kaitseks, waid kaitsewäe wastu, siis tõrjume meie sarnased wäited protesteerides tagasi ja sarnased, et selle tagajärjel kaitsewäe juhtimises ministerium nii mõndagi parandab. Mina kuulen teie suust, et tõesti, juhtimine ja korraldus olewat halb — mina kuulsin seda teie omawahelistest kõnelemistest, aga teie ütlete, et Riigikogu kõnetoolilt ei wõiwat selle peale tähelpanu juhtida. Mina ütlen, et seda wõib ja peab tegema Riigikogu kõnetoolilt, et ettewaatiikkus ja korralikkus sõjaministeriumis tõuseks. (K. Kornel, rahw.: Teie mees oli ka riigikaitse komisjonis. Mikstasealsõna ei wõtnud?) Mis puutub näidetesse, mis meie poolt ette toodud, siis mina paluksin härra sõjaministrit seda mitte otsekohe eitada, sarnast julgust oma peale wõtta, waid järele kuulata. Mina arwan, härra sõjaminister kuuleb juurdlemisel wõi järeлкаalumisel midagi muud ja saab enesele hoopis teise pildi. See on asjaolu, mille peale tähelpanu peab juhtima. Aga sõjaministerium peab wõimises olema sidet hoida wahekorra lahendamisel posti peawalitsusega. (M. Juhkam, tõer.: Ah, ärge parem korutage!) Kui niisuguseid asju ette tuleb, siis palun mitte närwiliseks minna, nagu seda nägime pahemalt poolt, kes arwasid, nagu tõuseksid nende pinkidelt ainukesed patrioodid ja hakkaksid eeskuju andma. Sel korral palun teatawaks wõtta, et Riigikogus wõib kõneleda neist asjust, see ei tule meie kaitsewäele kahjuks, waid kasuks.

H. Laretei (dmb.): Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mina ei taha täna siin käsitama hakata seda küsimust, kes selles tekkinud asjaolus süüdlane on, waid mina tahaksin Wabariigi Walitsuse tähelpanu juhtida nende olukordade peale, mis tõesti tekkinud on. Mina isiklikult arwan, et meil pole põhjust seda siin mitte kõne alla wõtta, kuna meil ajakirjanduses see asi awalikuks tehtud. Minu arwates wõib see halwema mulje jätta, kui selle asja kohta, mis juba awalikkuses üles tõstetud, Riigikogu oma sõna ütlemata jätab.

Ajakiri „Sõdur“ on kahel korral kirjutanud, et sõjawäelastele ei ole wälja maksetud päewarahad, ja seda on konstateerinud ka warustuswalitsuse ülem. Nii, et kui asi awalikkusse on tõstetud, siis ei pruugiks, ei oleks põhjust sellest siin mitte rääkida. Mina arwan, et praegune olukord ebaloomulik on kahel põhjusel. Esiteks ei ole loomulik asjaolu, et üks ministerium paneb Riigikogu sarnasesse seisukorda, kus tema ei saa öelda „ei“ wõi „ja“, nagu tema seda arwab, waid kus ta tingimata „ja“ peab ütleva. Käesolewa krediidi awamise asjus on Riigikogu sunnitud ainult „ja“ ütleva. Teiseks ei ole olukord sugugi loomulik sellepärast, et tema kaitsewäes tekitab meeolu, mis igasugustele riigikaitsele kahjulikkudele mõjudele wastuwõtlik on. Olukord on tõesti nii tõsine, et üks diwiisi-ülem tähendas, et tema wäeosades on nende komandeerimise ja palgarahade pärast meeolu sarnane, et tema ei julge wäeosadesse sõita, sest et tema käest nende asjade kohta aru küsitakse. Seda ei saa kuidagi wiisi loomulikuks pidada. (K. Kornel, rhw.: Härra Laretei, kas seda on tarwis siis siin öelda?) Kuid käesolewa seaduseelnõuga on küsitud eelkrediiti osaliselt... (Segane wahelhüüe.) ... minu kohta ei saa öelda, et ma ainult seda nõu siin annan, waid mina olen seda ka teistes komisjonides ette kandnud ja sõjanõukogus käsitanud. (Segane wahelhüüe E. Weberman'i rhwsw. poolt.)

Juhataja **L. Raudkepp**: Härra Weberman, palun rahu.

H. Laretei (dmb.): Olukord on tõesti tõsine, ja selle parandamiseks tuleb, minu arwates, samme astuda. (Segased wahelhüüded.)

Juhataja **L. Raudkepp**: Härrad Temant, Einbund ja Sepp, palun rahu! (K. Einbund, põl.: Aga härra Weberman?)

H. Laretei (dmb.): Kui härra sõjaminister täna tähendas, et korraldus on tehtud palkade wäljamaksmiseks osaliselt, siis arwan, see seadus üksi ei paranda seda korda, mis meil tekkinud ja wälja kujunenud. Minu arwates oleks küll loomulik, kui sõjaminister wastawa parandusega esineks juba tänasel koos-

olekul, nimelt, et see summa, mis selleks otstarbeks antakse, suurem oleks, mille läbi oleks võimalik palkasid välja maksta täies ulatuses. Teiseks peaks härra sõjaminister teid leidma, kuidas kiires korras lahendamise võiks läbi viia päewa- ja komandeerimisraha väljamaksmise mõttes. (A. Anderkopp, tõer.: Ei maksa! Paremaalt poolt: Wäga õige!) Minu arwates ei oleks otstarbekohane, kui meie täna need summad wastu wõtame ja krediitid awame, kuna meie teame, et sellest summast ei jätku isegi palkade väljamaksmiseks. (A. Jõeäär, sd.: Seda wõib II-sel lugemisel teha!) Ma ei ole õelnud, et see ettepanek peaks just I-sel lugemisel tehtama, waid ikkagi selle seaduse arutamise puhul. Meie oleme paratamatuse ette seatud ja meil tuleb see summa tahes wõi tahtmata wastu wõtta, sest meie ei saa jalapealt koosseise wähendada ja kui ka saaksime, siis tuleks meil ikkagi käesolewa aasta järelejäanud kuude eest palk välja maksta. Loomulik on terve summa eelkrediidina wastu wõtta ja täis palk sõjawäelastele välja maksta.

J. Laidoner (põl.): Lugupeetud rahwasaadikud! Mul on wäga kahju, et olen sunnitud selle küsimuse puhul kolmat korda sõna wõtma, aga ühes sellega arwan, et see küsimus on niiwõrd tähtis, et tema nõuab mitmekülgset arutamist. Siin on mitu korda üles tõstetud küsimus, miks ei räägita sellest riigikaitse komisjonis. Kõigil härradel Riigikogu liigetel on teada, et riigikaitse komisjon ei walitse. Kahjuks pean ma aga ütleva, et kogemused on näidanud, et riigikaitse komisjon on arutanud sagedasti põhimõttelikult suuri küsimusi, ja pärast on sõjaminister just riigikaitse komisjoni arwamiste wastu talitanud, ja neil pole mingisuguseid tagajärgi olnud. Tuletan meelde suuri küsimusi, nagu on olnud wormiriiete küsimus, mida otsustati riigikaitse komisjoni arwamise wastu, ja mida nüüd tahetakse ümber otsustada, sõjawäe ametnikkude küsimus, missugune instituut jäi teostamata, sest teadmata on, mis selle seadlusega peale hakata, sest faktiliselt ükski sõjaminister ei ole jõudnud seda läbi wiia. Sõjaminister wõtab seda arwesse nii palju, kui tema heaks arwab ja wastutab selle eest mitte riigikaitse komisjon, waid faktiliselt nüüd ja enne Wabariigi Walitsus. Siin tähen-

dati, et mina olewat meie sõjawäge halwaks pidanud. Ma ei pruugi seda siin korrata, mis ma ütlesin, aga kui Teie tahate, siis ütlen weel kord seda otsekohe, et see kord, mis olemas — on halb. See kord, mis seal praegu on, on halb, just niisugune kord, et on jäetud välja maksmata rahad, ja nüüd tulewad ikka järk-järgult halwemad seisukorrad välja. Kas see seisukord on hea? Mina ütlen, et kui sedawiisi edasi läheb, siis wõib meie rahwawägi muutuda halwaks. Ma ütlen seda juba ette ära, wõib olla olen ma halb prohwet, mis igatahes wäga hea oleks. Jah, waadake, niisugune rahanõudmine, kus juba sõjaminister ise on sunnitud tunnistama, et ta saab välja maksta ainult $\frac{2}{3}$, see ei ole mitte õige. Meie peame teid leidma, et tulewikus seda mitte ette ei tuleks. Ma kriipsutan weel kord seda alla, et selle peapõhjus seisab selles, et meil võimalus on ühe pealt süüd teise peale ajada — üks ütleb, et see ei ole mitte minu süü, waid teie süü. Meil on siin Riigikogus kolm härrat, kes kõik, mitte wäga kaua aega, on olnud sõjaministrid, ja üks ütleb, et see on süüdi ja teine ütleb et teine. Kas seda korda loetakse siis õigeaks? Mina arwan, et seda ei tohiks olla, et peab ometi mingisugune järjekindlus meie sõjaministeeriumis olema, aga seda ei ole. Ja waadake, sellest peame meie üle saama. Siin on üles tõstetud küsimus, et kas meie sõjawäes peab telefoniühendus olema, ja et see küsimus on üles tõstetud, siis kriipsutaksin ma alla, et telefoniühendus sõjawäel peab olema, ja kui kõik sellest aru on saanud, siis olen mina rahuldatud. Üks minu eelkõnelejatest tähendas, et telefoniühendused pole tähtsad. Waadake, sellest mina kuidagi aru ei saa, seda ei tohi kuidagi olla, et sõjawäel ühendust ei ole. Ükskõik mis kõne sõjawägi peab, telefoniühendust ta peab saama. Waadake, kui mina läheksin kuskile rügemendiülema kabineti ja ütleksin, et ma olen eraisik, siis wõib mulle seda kõnet keelata, aga kui ma seda ei ütle, ja mulle ühendust ei anta, siis ei ole see õige, — see wõis ka rügemendiülem olla, kes kõnet palus, ja tema oleks samasuguse wastuse saanud, sest ega preili ei tea, millal rügemendiülem kõneleb wõi eraisik, kui kõne rügemendiülema kabineti sünnib. Mina arwan, et iga kodaniku ja iseäranis Riigikogu liikme kohus on, kui niisugune juhus on, sellest teatada.

Juhataja **L. Raudkepp**: Ma palun rahu! Riigikogu liikmed härra Jürman ja härra Weberman, ma palun rahu. Ma palun mitte kahekõnesid pidada.

J. Laidoner (põl.): Ja et meie ametkondades hõõrumised on ja isegi väga suured, sellel alal on meil kogemusi ja isegi väga halbu kogemusi meie wabadussõjast. Ma tuletan weel meelde, ma arwan, see oli wist I Riigikogus, kus ma sellest kõnelesin. See oli päewal, kui Rakwere linn langes waenlaste kätte. Mina palusin kindral Tõnisson'iga ühendust, ja ma ütlesin, et mul seda ühendust erakorraliselt tarwis oleks, aga preili wastas, et Teie olete niisamasugune kodanik nagu kõik teised, ja peate korda ootama ja mina ei saanudki ühendust. Ja niisuguseid juhtumisi on küllalt, aga niisugused hõõrumised tulewad ära kaotada, neid peab igapidi katsuma kõrwaldada.

W. Linnamägi (krst.): Rkl. Einbund protesteeris selle wastu, mis mina olewat öelnud sõjawäe kohta. Mina ei ole mitte ühte halba sõnagi öelnud sõjawäe kohta, mina tõin ainult ette need sõnad, mis öeldi teie poolt ja teie eneste meeste ridadest. Mina protesteerin nende sõnade wastu ja ütlen, et kuigi need asjad peaksid niiwõrd halwad olema, niisuguseid asju ei tohiks siit kõnetoolilt siiski mitte ette tuua, selleks on muud kohad olemas, kus neid küsimusi lahendada wõib. Kui teie tulete ja protesteerite minu sõnade wastu, mida mina pole öelnud, siis lükkan mina niisugused protestid meelepaha ja põlgatusega tagasi. (Hulgalised wahelhüüded põlumeeste rühmast.)

J. Uibopuu (rhsw.): Wäga lugupeetud rahwasaadikud! Arutamisel olewa seaduse juures ülestõstetud küsimuste wigade põhjuste otsimise juures on mindud nende ühe ja teise peale weeretamisele, mille tõttu terve rida endisi walitsuse liikmeid sõna wõtsid. Eriti ka riigikaitse komisjoni liikmed on läinud wigu otsima sealt, kust seda tarwis ei ole, sest minu teadmise järele on riigikaitse komisjon see, kes peab ühe ja teise küsimuse lahendama, mis puutub otsekohe meie riigikaitse, seega ka waidluse all olewasse küsimusesse. Aga ometi ei ole neid küsimusi wiimasel riigi-

kaitse komisjoni koosolekul üles tõstetud, kuigi mulle lugupeetud riigikaitse komisjoni esimees kahekõnes tähendas, et waadake, seal ja seal on niisuguste summadega wäikesed sekeldused, mis-sugused ka praegu kõneall on. Ma ei lähe kaugemalt rääkima, kui sellest, mis praegu kõne all on, ja kui riigikaitse komisjoni esimees ei leidnud tarwilikuks seda küsimust, millest praegu jutt on, riigikaitse komisjonis üles wõtta, siis arwan mina, et täitsa üleaarne on tulla siin nende küsimuste arutamisele. See on, nagu lugupeetud rkl. härra Johanson tähendas, ainult poliitikategemine. (J. Laidoner, põl.: Härra Uibopuu, kes on riigikaitse komisjoni esimees?) See on poliitikategemine, kui tulla, nagu seda tegi härra Laidoner, ja hakata läbi akna wälja rääkima, et waadake, missugune mäda seisukord meie sõjawäes õieti on. See on seda enam lubamatu, et lugupeetud rkl. Laretei, kes ise riigikaitse komisjoni poolt sõjanõukokku walitud, ei leidnud tarwiliku olewat riigikaitse komisjonis seda küsimust walgustada, ei leidnud tarwiliku olewat neid küsimusi lahendada, mis eriti puutuwad sõjawäelastele komandeerimise rahade wäljamaksmisesse. Weel enam, need juhtumised on alguse saanud juulikuust, nagu seda tõendas kahekõnes härra Laretei, nüüd on aga nowembrikuu, ja mis on keelanud wahepeal seda riigikaitse komisjoni ette toomast. (Arundja J. Holberg: Lehtedes on ju kirjutatud sellest!) Ega siis leht ei ole ometi mitte see, mis peab direktiivid komisjonile andma —, mida tema peab tegema, wõi mida arutama, waid iga komisjoniliige on selleks sinna walitud, et tema peab küsimused üles tõstma ja neid walgustama.

Siin kõneldi õige kurwast nähtusest, et sõjawäeosad ei saa telefoniühendust, ja seda tegi lugupeetud härra Holberg. Härra Holberg oli minu teada Tartu ratsarügemendi aastapäewal... (M. Martna, sd.: Ah — niisutamisel!) ...ja seal ei ole weel kindlaks tehtud, kas kõneles härra Holberg kasiinos wõi ratsarügemendi staabis. Mulle küll ütles isiklikult härra Holberg, et tema ratsarügemendi staabist kõneles, aga meie teame ju väga hästi, kuidas on sisse seatud majanduslik kord, sest erakõned ei kanta mitte riigi arwele, ja sellepärast on

ka niisugune wahekord tehtud, et era-kõned maksetakse kõneleja poolt wälja. Ja kui kõne peeti eraisiku poolt, siis ei saa kedagi kohustada ühendust andma sõjawäe arwel. Minule on ka sõjawäe-asutustes sagadasti ühendusi antud, ja mina olen pakkunud raha kõne eest wäljamaksmiseks, mis ka arusaadaw on, sest kui iga kõrwalisik tuleb sõjawäe staapi ja hakkab kõnelema, siis toob see riigile ülelligset kulu, tekitab segadusi. Mina ei poolda, et eraisikute kõnede kuld wõetakse riigi arwele, sest Riigikogu poolt antud summad ei peaks eraisikute kõnede katteks minema. Meie wõtame eelarwe wastu ja ütleme, et peab kokku hoidma, aga ise läheme härra Holberg'i näol ja peame erakõnesid riigi arwel... (Aruandja J. Holberg, põl.: Ega mina ei tahtnudki rääkida!) Waadake, kui Teie, härra Holberg tulete siia ja räägite, et Teile Tartus ühendust ei antud põhjusel, et telefonimaks maksmata ja nüüd ütlete, et Teie pole tahtnudki kõnelema, ja siiski oma mõtlemise järele arwate, et Teile wist ühendust poleks antud, siis on see asjata segaduste tegemine. (L. Johanson, sd.: Härra Holberg, kas Teie ei tahtnud, wõi ei saanud?) Kui härra Holberg tuleb ja ütleb, et tema ka watses ainult kõnelda ja eeldas mittemillegi peale põhjendades, et tema ühendust ei saa, mis see siis õieti on, muud kui segaduste sünnitamine? See on, nagu lugupeetud rkl. härra Johanson tähendas, wäikene poliitikategemine, wõi demonstratsioon, niisugune demonstratsioon, mida meie üldse praeguse küsimuse arutamise juures tegema ei oleks pidanud. (L. Johanson, sd.: Kassiahasutus! — Hulgalised wahelhüüded.)

Juhataja **L. Raudkepp**: (Helistab.) Palun rahu!

J. Uibopuu (rhsw.): Siis tähendas weel lugupeetud rkl. härra Laidoner, et riigikaitse komisjonis tõstetakse küll küsimused üles, aga need wõetakse kas eitawalt wõi koguni ei arwestata nendega, eriti nii riiete küsimus. Siin on krediidide lubamine arutamisel, aga mitte riieteküsimus, kuid et seda küsimust siin puudutati, siis peab ütleva, et siis oli ise sõjaministriks härra Soots ja riieteküsimus wõeti tema ajal üles. (J. Soots,

põl.: Millal? — J. Laidoner, põl.: Kas Soots siis wormi maksma pani?) See küsimus tõsteti riigikaitse komisjonis üles möödunud aasta juulikuus, ja tol ajal oli härra Soots sõjaministri toolil. (J. Soots, põl.: Minu ajal wormi ei muudetud, pidage meeles!) Wormimuutmine tuli pärast, aga algatati Teie poolt ja oli ka Teie ajal arutamisel. Nii tol ajal kui ka praegu on ühed ja samad kõrgemad isikud kaitseministeeriumis, kes wormi wäljatöötajad olid. Mina ei wõi neid esiletulnud nähtusi kuidagi heaks kiita, sest nemad on halwa mulje wälja toonud ja on ka ebaseisukord tekkinud, kus sõjawäelastele palk on jäetud $\frac{1}{2}$ wõrra mfaksmata ja praegu ainult $\frac{2}{3}$ palka wälja makstud. Siinamaani on otsitud „kosla opushtseeni“ — see tähendab, et on tekkinud olukorda weeretatud ühe pealt teise peale, kuid see asja ei paranda. Seda wõib pärast leida, aga summa, mida meilt praeguseks arutamisel olew seaduseelnõu weaparanduseks tahab, peame wastu wõtma ja wälja maksta lubama. Seda halba korda on juba kaua aega loodud, ja need on tema tulemused. See oleks lühidalt kõik, mida poolfaktiilise märkusena ette tõi. Ma olin sunnitud kõnelema juba lihtsalt sellepärast, et need küsimused oleksid wõinud juba riigikaitse komisjonis arutamisel olla, ja siis oleksid need kõnelused kõik ära jäänud. Minu arwates on see ärewuse sünnitus lihtsalt aknast wäljarääkimiseks ja poliitiliseks demonstratsiooniks tehtud.

Juhataja **L. Raudkepp**: Faktiiliseks märkuseks on sõna rkl. Laretei'l.

H. Laretei, (dmb.): Mina pean ütleva, et mina oma kõnes kõik isiklikud motiivid kõrwale jätsin, ja seda üllatavam on minule, et minu isikut siit kõnetoolilt puudutakse. Mina pean ütleva, et seda tehakse täiesti sihilikult, sest et enne esinemist küsis härra Uibopuu minu käest, miks mina ei ole seda küsimust riigikaitse komisjonis üles tõstnud. Mina ütlesin, et mina seda ei saanud teha, sest et mina pärast riigikaitse komisjoni koosolekut seda teada sain. Kui aga nüüd rkl. härra Uibopuu tuleb ja ütleb, et härra Laretei ei ole seda küsimust üles tõstnud ja teeb seda selleks, et minule etteheiteid teha, siis ei saa mina sarnast tegewust muuga seletada, kui sihilikkusega.

Faktiliseks seletuseks pean mina tähendama, et riigikaitse komisjoni koosolek oli reedel, ja pärast riigikaitse komisjoni koosolekut oli sõjanõukogu koosolek. Need asjaolud tehti minule teatawaks samal sõjanõukogu koosolekul, kus mina ka wastawa ettepanekuga esinesin selle asja kiiremaks lahendamiseks, ja see ettepanek wõeti wastu. Sama päewa õhtul, see tähendab reede õhtul, teatasin mina asjast riigikaitse komisjoni esimehele ja palusin seda järgmise riigikaitse komisjoni koosoleku päewakorda wõtta. Ühtlasi teatasin mina sellest edasi ka teistele isikutele, keda mina tarwilikuks lugesin asjast informeerida, nii et need asjaolud, mida rkl. Uibopuu ette tõi, ei wasta tõele.

Juhataja **L. Raudkepp**: Lõpusõna on aruandjal. Aruandja lõpusõna ei tarwita. Ettepanek on tehtud komisjoni poolt käesolew seaduseelnõu I lugemisel wastu wõtta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduseelnõu I lugemisel wastu wõetud.

Aruandja **J. Holberg**: Teen ettepaneku käesolewa seaduse arutamise puhul I ja II lugemise wahelisest kolmepäewasest tähtajast loobuda.

Juhataja **L. Raudkepp**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on aruandja ettepanek wastu wõetud.

6. Koosoleku lõpetamine ja kahe järgmise koosoleku aja ja päewakorra kindlaksmääramine.

Korra kohta on rkl. Anderkopp'i poolt tehtud ettepanek, lõpetada käesolew koosolek ja määrata 15 minuti pärast teine koosolek, wõttes päewakorda seadus eelkrediidi awamise kohta sõjaministeeriumile — II lugemisel. Korra kohta on sõna rkl. Wirma'l.

K. Wirma (sd.): Ma teen täiendawa ettepaneku, määrata täna ka kolmas koosolek ja wõtta selle päewakorda kõik see, mis täna esimesel koosolekul arutamata jääb ja sõjaministeeriumi lisakrediidi seadus III lugemisel. Kolmas koosolek määrata 15 minutit pärast teist koosolekut, sest koosolekute wahel on tarwis kwoorumraamatusse nimed sisse kirjutada ja see tarwitab vähemalt 15 minutit aega.

Juhataja **L. Raudkepp**: On weel teine ettepanek korra kohta: pidada ära kolmas koosolek 15 minutit pärast teise koosoleku lõppu, wõttes päewakorda seadus eelkrediidi awamise kohta sõjaministeeriumile — III lugemisel ja käesolewal koosolekul arutamata jäänud päewakorra-punktid. Panen mõlemad ettepanekud korraga hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanekud wastu wõetud.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 12.20 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu abiesimees **L. Raudkepp**.

Abisekretäär **J. Wain**.

